

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Herinrichting Rheezermaten, gemeente Hardenberg

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

25 juni 2019 / projectnummer: 3384

1 Advies over het MER in het kort

Het waterschap Vechtstromen wil, met samenwerkingspartners, de Vecht bij Rheezermaten omvormen tot een toekomstbestendige en veilige half natuurlijke laaglandrivier. Hiervoor moet het bestemmingsplan (gemeente Hardenberg) worden gewijzigd. Voor het besluit over dit plan is een MER opgesteld. In dit advies spreekt de Commissie voor de milieueffectrapportage (hierna 'de Commissie') zich uit over de juistheid en de volledigheid van het MER.

Wat blijkt uit het MER?

Het MER beschrijft dat de natuur en waterkwaliteit in het gebied veel baat heeft bij een 'dynamisch' systeem. Daarbij zorgen verschillende stroomsnelheden, het wegschuren en elders weer neerkomen van zand, voor omstandigheden waar specifieke dieren en planten baat bij hebben. Uit het MER blijkt dat met de beoogde inrichting en hermeandering, deze dynamiek en daardoor de natuur- en waterkwaliteitsdoelen niet volledig worden gehaald. Het terugbrengen van meanders in de rivier zal een positief effect hebben op de natuur. Een flinke opgave resteert echter voor natuur (Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland) en waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water).

Het MER beschrijft geen alternatieve locaties of inrichtingen voor het voornemen en werkt alleen het voorkeursalternatief volwaardig uit. Eerder zijn wel verschillende 'scenario's' beschouwd; deze zijn duidelijk maar enigszins globaal beschreven in het MER.

Wat is het advies van de Commissie?

Het MER is overzichtelijk, helder geschreven en voorzien van duidelijk kaartmateriaal. **De Commissie signaleert echter bij de toetsing van het MER dat informatie ontbreekt voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluitvorming over het bestemmingsplan.** Het gaat om de volgende punten:

- **Optimaliseren meanders.** De ligging van de meanderbochten is niet onderbouwd in het MER. Meanderbochten die minder ver van de huidige Vecht liggen zijn niet beschouwd.
- **Hoogwaterveiligheidsnorm.** De hoogwaterveiligheidsnorm van de keringen rond de Vecht wordt in de nabije toekomst mogelijk aangepast door het Waterschap. De huidige norm is echter, zonder duidelijke onderbouwing, doorslaggevend geweest in het MER. Mogelijk worden zo kansen gemist voor natuur en waterkwaliteit.
- **Beschikbaarheid sediment.** Het is uit het MER onduidelijk of er voldoende sediment door de Vecht wordt aangevoerd naar dit deel van het Vechtdal. Dit is nodig voor een aantal gewenste ecologische processen. Ook bepaalt de aanvoer van zand mede hoe de bedding van de Vecht zich in de toekomst gaat ontwikkelen.
- **Archeologie.** Er is geen volwaardig archeologisch bureauonderzoek gedaan. Hierdoor is niet duidelijk welke risico's er zijn voor het raken van archeologische waarden, terwijl mogelijk wel locaties met hoge verwachtingswaarden aanwezig zijn in het gebied.
- **Historisch landschap.** Bij de effectbeoordeling is de score voor landschap gebaseerd op de beleving van het terugbrengen van meanders in de Vecht. De invloed op het historisch landschap, met zijn structuren en elementen, is niet beschreven. Mogelijk worden hierdoor kansen om dit landschap te ontzien of te versterken gemist.

De Commissie adviseert deze informatie in een aanvulling op het MER op te nemen, en dan pas een besluit te nemen over het bestemmingsplan.

Randvoorwaarden en doelen staan elkaar in de weg

Binnen het programma 'Ruimte voor de Vecht', en in regionaal overleg met alle betrokkenen zijn randvoorwaarden en doelen bepaald, onder leiding van de Provincie. Los van bovenstaande ontbrekende informatie, vraagt de Commissie voor de toekomstige projecten in het Vechtdal aandacht voor het feit dat deze randvoorwaarden/doelen in sommige gevallen een belemmering vormen voor het behalen van de doelen voor natuur en waterkwaliteit:

- **Relatie Programma Ruimte voor de Vecht.** Het voornemen past in het bredere programma Ruimte voor de Vecht. De ontwikkelperspectieven voor de Vecht zijn onder andere beschreven in het koersdocument van het Waterschap Vechtstromen.¹ De doelstellingen, randvoorwaarden en uitgangspunten van het voornemen komen deels voort uit het bredere programma en het koersdocument. De nadere concretisering van de doelen (bijvoorbeeld voor de KRW-opgaven) naar het projectgebied lijkt echter niet te hebben plaatsgevonden, noch is duidelijk hoe het milieubelang hierin heeft meegewogen. Hierdoor is onduidelijk of binnen dit project nu 'voldoende' wordt gedaan voor het halen van de doelen, en ook of voldoende wordt gedaan voor het halen van doelen stroomaf- en opwaarts.
- **Peilen.** De huidige lage winterpeilen, die niet gewijzigd mogen worden, zorgen voor te veel ontwatering, waardoor er in de ondergrond in de winter te weinig water wordt vastgehouden. Het gevolg is dat er in de zomer te weinig water beschikbaar is en het water gestuwd moet worden om de gebruiksfuncties landbouw en natuur te bedienen. Dat zorgt voor te weinig stroming en is ongunstig voor aquatische ecologie en zuurstofsamenstelling en daarmee voor natuurdoelen. De hermeandering heeft hier een positief effect op, maar leidt met het huidige (gestuwde) peilbeheer al snel tot lokale verdroging.
- **Bevaarbaarheid Vecht.** Voor het doel dat de Vecht bevaarbaar moet zijn geldt dat dit sterke beperkingen oplegt voor de mate van dynamiek in het gebied, omdat stuwen noodzakelijk zijn om het waterpeil voldoende hoog te houden voor kleine schepen. Deze stuwen zorgen ook voor een beperking van de mogelijke dynamiek, en daarmee voor kansen voor ontwikkeling van het hoofdoel natuur en het realiseren van een halfnatuurlijke laaglandrivier.

Deze randvoorwaarden en doelen liggen echter grotendeels buiten de invloed van het waterschap en de beide gemeenten en vallen in elk geval buiten het besluit over het bestemmingsplan. De Commissie adviseert alle betrokken partijen om samen te onderzoeken of aanpassingen in bovenstaande randvoorwaarden kunnen leiden tot aanpassingen in het gebied, waardoor alsnog betere omstandigheden kunnen worden gecreëerd voor natuur en waterkwaliteit en daarmee het dichterbij brengen van de gestelde doelstellingen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 licht de Commissie haar oordeel toe en geeft ze aandachtspunten voor het vervolgtraject.

Achtergrond

Het project herinrichting Rheezermaten maakt deel uit van het programma Ruimte voor de Vecht. Sinds 2007 heeft het Waterschap met samenwerkingspartners gewerkt aan het programma 'Ruimte voor de Vecht' met als doel de veiligheid van de rivier de Vecht blijvend te garanderen, de natuuropgaven in het gebied te realiseren en een sociaaleconomische impuls aan het Vechtdal te geven. De Vecht wordt bij

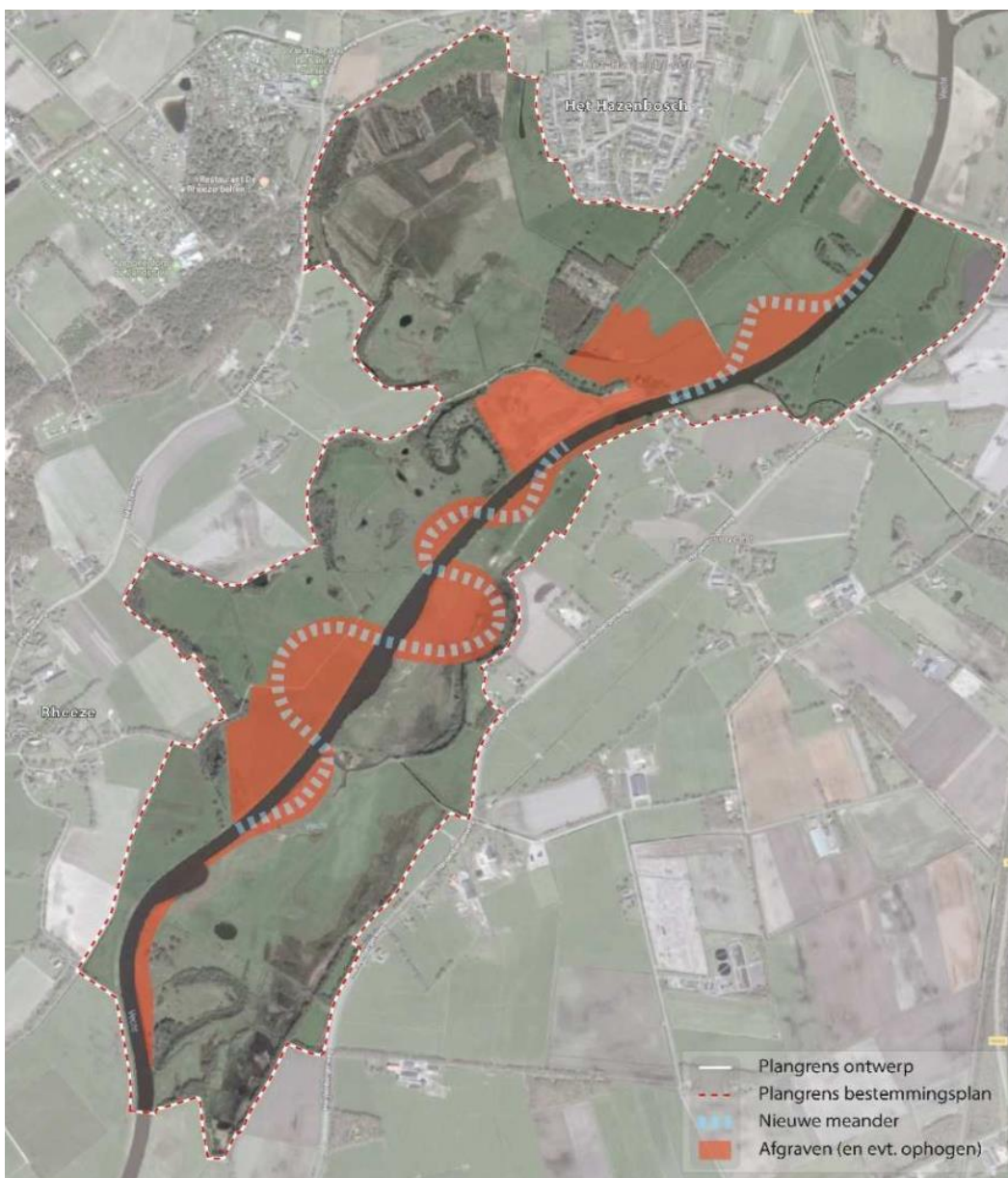
¹ Voor dit programma is geen milieueffectrapportage doorlopen, waardoor niet duidelijk hoe het milieubelang heeft meegewogen bij de keuzes die zijn gemaakt.

Rheezermaten, gemeente Hardenberg, en het naastgelegen Karshoek–Stegeren, gemeente Ommen en Hardenberg, omgevormd tot een toekomstbestendige en veilige half natuurlijke laaglandrivier. Hiervoor moeten de bestemmingsplannen in het gebied worden aangepast. Voor de besluitvorming hierover is een MER opgesteld. In dit advies spreekt de Commissie voor de milieueffectrapportage zich uit over de juistheid en de volledigheid van het MER.

Waarom een advies?

De onafhankelijke Commissie m.e.r. is bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. De Commissie schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Het bevoegd gezag – in dit geval de gemeenteraad van Hardenberg – besluit over het bestemmingsplan.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt door nummer [3384](#) op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

Figuur 1 Het plangebied Rheezermaten. Bron: MER.

2 Toelichting op het advies

In dit hoofdstuk licht de Commissie haar oordeel toe en geeft zij adviezen voor de op te stellen aanvulling. Deze adviezen zijn opgenomen in een tekstkader. Naar het oordeel van de Commissie is het uitvoeren ervan essentieel om het milieubelang volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming door de gemeenteraad.

In de tekst wordt ook een aantal aanbevelingen gedaan. Deze zijn bedoeld om de kwaliteit van de besluitvorming, nu en in de toekomst, te verbeteren.

2.1 Optimaliseren meander

In het MER ligt de ligging van de meanders vast. De onderbouwing van deze ligging ontbreekt echter in het MER. Een eerder streefbeeld van Alterra lijkt hieraan ten grondslag te liggen, maar het MER beschrijft niet waarom de meanders dan hier liggen. Het MER beschrijft wel verschillende scenario's, waarover in eerdere fases is nagedacht, maar die verschillen niet in de ligging van de meanders.

De doelen met betrekking tot de gewenste dynamiek in stroomsnelheden en morfologische dynamiek worden met de brede langzame loop minder goed bereikt. Uit een gesprek² met onder andere het Waterschap en de gemeentes blijkt dat er diverse redenen zijn voor de keuze van de ligging van de meanders. Dat heeft deels te maken met de eigendomsposities, ongewenste effecten op de huidige waardevolle natuur zoals stroomdalgraslanden en verdrogingsgevoelige natuurgebieden in de omgeving.

De Commissie adviseert in een aanvulling op het MER de ligging van de meanders op een navolgbare wijze te onderbouwen. Onderzoek, indien mogelijk, hoe deze ligging verder geoptimaliseerd kunnen worden. Geef aan in hoeverre deze varianten de doelstellingen voor het project dichterbij brengen.

Ook met de huidige voorgenomen brede meanders kunnen lokale maatregelen worden toegevoegd die de stroomsnelheden en variaties daarin binnen het gebied vergroten. Te denken valt aan versmallingen, verkortingen en variaties in weerstand met obstakels als dood hout. De Commissie geeft ter overweging om dergelijke ingrepen die de morfodynamiek van het riviersysteem beïnvloeden in de verdere uitwerking van het voornemen mee te nemen.

2.2 Hoogwaterveiligheidsnorm

De keringen rond de Vecht hebben niet meer de status van regionale keringen (besluit Provincie Overijssel in 2018) en mede daarom staat de huidige norm van overstroming eens per 200 jaar ter discussie. Het is nu aan het Waterschap Vechtstromen om een nieuwe hoogwaterveiligheidsnorm te bepalen. In het MER is de huidige norm echter als harde randvoorwaarde gebruikt: alle oplossingsrichtingen die hier niet aan voldoen zijn direct afgevalen.

² Op 3 juni 2019 heeft een gesprek plaatsgevonden van de Commissie met het Waterschap, de gemeentes Ommen en Hardenberg en de Provincie Gelderland.

De keuze voor een nieuwe normering van de waterkeringen zal het Waterschap in de nabije toekomst maken en het is dus zinvol om te kijken of met een andere norm het projectdoel met betrekking tot de gewenste dynamiek dichterbij komt. Met andere woorden: onderzoek of je al dan niet spijt zou kunnen krijgen van de thans voorgenomen inrichting.

In het MER is wel gerekend met een overstromingskans van 1 keer per 30 jaar. Hieruit bleek dat de natuurdoelen en waterkwaliteitsdoelen wel meer, maar ook nog niet volledig worden gehaald. Met een kans van 1 overstroming in de 10 jaar, die in Nederland ook lokaal wordt toegepast, is niet gerekend. Mogelijk biedt een lagere norm (met een hogere overstromingskans) in combinatie met een andere ligging van de meanders (zie de vorige paragraaf) betere mogelijkheden voor het halen van de natuur- en waterkwaliteitsdoelen.

De Commissie adviseert daarom in een aanvulling op het MER te onderzoeken hoe gevoelig en kansrijk de mate van dynamiek in het systeem is voor de ligging van de meanders in combinatie met een hogere overstromingskans, bijvoorbeeld die van eens per 10 jaar. Deze gevoeligheid is belangrijk, omdat hiermee ook het halen van de doelen samenhangt.

2.3 Aanwezigheid sediment

Uit het MER wordt niet duidelijk of er voldoende sediment door de Vecht wordt aangevoerd in dit gebied. Aan de hand van de hoeveelheid sediment die wordt aan- en afgevoerd kan worden bepaald of de gewenste morfologische processen op gang komen. Aanvoer van met name kalkrijk zand is een voorwaarde voor vorming van stroomdalmilieus. Ook bepaalt de aanvoer van zand mede hoe de bedding van de Vecht zich in de toekomst zal ontwikkelen. Het kan zijn dat het verhang van de Vecht en dus de stroomsnelheden veranderen in de loop van de tijd. De doelen van dynamiek en bevaarbaarheid kunnen daardoor negatief worden beïnvloed.

De Commissie adviseert in een aanvulling op het MER inzicht te geven hoeveel (kalkrijk) zand wordt aangevoerd en afgevoerd in het gebied. Geef aan welke veranderingen in de toekomst te verwachten zijn in de bedding van de Vecht en welke invloed dit heeft op dynamiek en bevaarbaarheid.

2.4 Archeologie

Niet alle waarden in het vizier: bureauonderzoek

Het gebied rond de Vecht kent een zeer lange bewoningsgeschiedenis vanaf de prehistorie tot en met heden. Met name de hoger gelegen oevers aan weerszijden van het water hebben een hoge archeologische verwachtingswaarde. De rivier zelf is door de tijd heen gebruikt geweest. Eventuele resten van bewoning, land- en watergebruik kunnen in het plangebied aanwezig zijn en op verschillende locaties en diepten worden gevonden. Diverse negatieve effecten op archeologische waarden die samenhangen met de planwijzigingen zijn denkbaar. Bij hoge verwachtingswaarden is voor het vaststellen van een bestemmingsplan en het verkrijgen van een ontgrondingsvergunning, een archeologische inventarisatie, waaronder een bureauonderzoek, vereist. Deze ontbreekt echter. In de uitgevoerde Quicksan (Arcadis 2015) wordt ook aangegeven dat een bureauonderzoek nodig is. In zo'n onderzoek worden de verschillende bekende en verwachte archeologische waarden in relatie tot de verschillende

bodemingrepen in kaart gebracht. Hierdoor ontstaat een overzicht van te nemen maatregelen die voortvloeien uit de zorgplicht voor het archeologisch bodemarchief, zoals verdere veldkarteringen, planaanpassing (behoud in situ) of opgraven (behoud ex situ).

Op de locatie van de nieuw aan te leggen meanders is een booronderzoek gedaan, gericht op landschapsreconstructie: de risico's op het raken van (prehistorische) waarden is daarmee voor de locatie van de meanders zelf voldoende in kaart gebracht. De uitgevoerde veldkartering is echter uitsluitend gericht op landschapsreconstructie van de rivier, maar ook buiten de directe locatie van de meanders kunnen effecten optreden die niet in beeld zijn gebracht, zoals:

- ontgravingen elders in het plangebied, zoals nieuwe poelen, diepe plantgaten en forse maaiveldverlagingen,
- de risico's van verdroging door de ontgravingen op waarden in – en naast – het plangebied.

Hierdoor is niet duidelijk welke risico's bestaan voor het raken van archeologische waarden. De effectbeoordeling is daarmee onvoldoende onderbouwd. De vrijwaring van archeologische maatregelen die in het rapport (ARCADIS) gegeven is voor de meanders kan derhalve niet geëxtrapoleerd worden naar het gehele plangebied.

De Commissie vraagt daarnaast aandacht voor de volgende punten:

- **Flexibiliteit bij het ontzien van waarden.** Bij Poelen C, D, E, F, H en J is sprake van een bodem die niet verstoord is, een zogenaamd intact bodemprofiel, wat de kans op aanwezige archeologische waarden sterk verhoogt. Bij poel E bestaan zelfs aanwijzingen voor prehistorische resten. Arcadis adviseert voor genoemde poelen een planaanpassing, dus aanleggen op een andere plek. Als dat niet kan, adviseert Arcadis aanvullend inventariserend booronderzoek voor het traceren van archeologische vindplaatsen. In het MER wordt planaanpassing als oplossingsrichting niet genoemd.
- **Veldkartering is beleid gemeente.** De te vergraven bodem in Rheezermaten kent een archeologische verwachting. Het beleid van de gemeente bepaalt voor dit gebied dat ingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 50 cm verplicht onderzocht moeten worden door middel van een veldkartering gericht op het traceren van archeologische vindplaatsen. Dit betekent dat niet alleen ter hoogte van de poelen karterend onderzoek moet gebeuren, maar overal waar de bodem dieper verstoord wordt dan 50 cm. Bij de bepaling van de verticale verstoring gelden zowel de ontgrondings- als eventuele bijkomende beplantingsdiepten.

De Commissie adviseert in aan aanvulling op het MER een archeologisch bureauonderzoek uit te voeren, waarbij alle bodemversturende activiteiten betrokken worden alsmede eventuele risico's van droogte, ook als deze zich tot buiten het plangebied uitstrekken. Voeg het geheel te doorlopen archeologische proces toe en maak duidelijk of maatregelen mogelijk zijn om eventuele archeologische waarden te kunnen behouden.

Bij planaanpassing, een veldkartering en het opgraven van thans onverwachte waarden kunnen hoge projectkosten optreden. Een dergelijk onderzoek heeft bovendien een lange looptijd, zodat het project vertraging op kan lopen.

De Commissie geeft ter overweging om, afhankelijk van de uitkomsten van de benodigde onderzoeken, een reservering te maken in middelen en tijd voor ex situ behoud van archeologische waarden.

2.5 Historisch landschap

De effectbeoordeling in het MER voor landschap gaat over twee aspecten: beïnvloeding van landschappelijke waarden (1) en effecten op beleving (2). De effecten op beleving zijn in het MER voldoende onderbouwd.

Het MER gaat echter inhoudelijk onvoldoende in op 1) de beïnvloeding landschappelijke waarden. Het MER legt geen herkenbare relatie met de voor de Overijsselse Vecht beschikbare landschapsbiografie.³ In het bestemmingsplan worden wel landschappelijk waarden via planregels beschermd. Het is echter niet duidelijk welke nog bestaande historische landschapselementen en -structuren, beschreven in de landschapsbiografie, wel en niet worden beschermd en waarom. Denk hierbij aan houtwallen, onderdelen van landgoederen en oude lopen van de Vecht. Ook is het mogelijk om dergelijke oude waarden te versterken of terug te brengen met de ingreep.

De Commissie adviseert in een aanvulling op het MER de historische landschapselementen en -structuren in kaart te brengen. Geef aan wat het effect op deze waarden is. Geef daarnaast aan welke maatregelen mogelijk zijn, om deze waarden te ontzien dan wel te versterken.

Versterk gebiedsidentiteit

In 2018 ontwikkelde de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (Stowa) in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een handboek (Beken en Erfgoed). De Commissie geeft ter overweging de uitgangspunten uit dit handboek te benutten in de uitwerking van het project. Door een integrale benadering van natuur én cultuurhistorie te beschouwen als meekoppelkansen ten behoeve van recreatie en ontsluiting van de gebiedsgeschiedenis van de Overijsselse Vecht. De oude kaarten in de biografie laten allerlei landschappelijke structuren zien die mogelijk interessant zijn voor het versterken van de identiteit van het gebied.

³ Van Beek 2011. Cultuurhistorische atlas van de Vecht: biografie van Nederlands grootste kleine rivier.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep het gebied bezocht waar milieugevolgen kunnen optreden. Meer informatie over de [Commissie](#) en over haar [werkwijze](#) vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:

ir. Hermjan Barneveld
drs. Gert Dekker
drs. Sjef Jansen
dr. Heleen van Londen
drs. Willemijn Smal (secretaris)
mr. Tom Smit (voorzitter)

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld

Bestemmingsplan.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke [activiteiten](#) het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteit , "ontgronding >25 ha" (C16.1).

Bevoegd gezag besluiten

De gemeenteraad van Hardenberg.

Initiatiefnemer besluiten

Waterschap Vechtstromen.

Heeft de Commissie ook zienswijzen en adviezen bij haar advies betrokken?

Het bevoegd gezag heeft de Commissie niet in de gelegenheid gesteld om zienswijzen en adviezen bij haar advies te betrekken.

Gesprekken met belanghebbenden tijdens adviestraject

De Commissie heeft op 22 mei 2019 op verzoek van het bevoegd gezag gesproken met Groen Platform Vecht.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiener.nl projectnummer [3384](#) in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

